

A haladó egyetemi és főiskolai ifjúság mozgalmi Szegeden (3)

Csaplár Ferenc:

A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának szervezeti őse, előzménye a protestáns egyetemi hallgatók Bethlen Gábor Köré volt. A huszas évek végén a kör radikális csoportja szervezkedni kezdett. A munka 1928. március 20-án egy vitaesttel kezdődött. Gesztelyi Nagy László, a Duna-Tisza közli Mezőgazdasági Kamara igazgatója tartott előadást. A jövőbeni magyar intelligencia és a tanya-kérdés címmel. Előadása során „borzalmas” megdöbbentő adatokkal esetelte a magyar Alföld, különösen a Szeged környéki tanyavilág szaharai állapotait, majd cselekvésre szólította fel az ifjúságot. Buday Györgynek, a Bethlen Gábor Kör elnökének vezetésével bizottság alakult a tanyavilág tanulmányozására és a megfelelő munkamódszerek kidolgozására.

Buday 1928 telén Londonban járva megismerkedett az angol settlement mozgalom vezetőivel. E mozgalmat az ottani egyetemisták indították el a múlt század végén. Egy-egy külvárosi nyomornegyedben huzamosabb időre telepedtek, szociális központokat, settlementeket hoztak létre, gyakorlati munkával igyekeztek segíteni: tanították, orvosi, jogi és szociális segítséget nyújtottak. Buday a tanyai viszonyokhoz formálta a városi körülmények között kialakult settlement munka módszereit. Szegedről az egyes tanyacsoportokban tett látogatások, vagy mint ők nevezték „kiszállások” alkalmával végezték a szegedi egyetemisták a parasztság körében munkájukat. 1930. január 21. ill. 1931-ben 189 intézményes és számtalan egyéni kiszállást szerveztek. Ezek során gazdasági, irodalmi, orvosi, természettudományos tárgyú előadásokat tartottak, gondokba bajokba segítettek, s emellett gyűjtőmunkát végeztek.

Budayék célja a parasztság körében folytatott szociális munkán túlmenően a közvélemény felrázása és mozgósítása volt. 1930 tavaszán a Délmagyarországi hasábjain közölni kezdték a szociográfiai gyűjtőmunka megdöbbentő adatait.

A szegedi egyetemisták agrársettlement mozgalma élénk visszhangot keltett. A kommunista mozgalom kezdettől fogva figyelemmel kísérte Budayék tevékenységét, és a jövőbeni szövetséget látta bennük. A csehszlovákiai sarlósok testvérmozgalma jött a szegedi Bethlen Gábor körben. „Ő a mi cikkünket, mi az ő írásait, egymás tőzét izelgettük, együtt vettünk lélegzetet” — emlékezik Balogh Edgár a két mozgalom között gyorsan kialakult kapcsolatról.

Az agrársettlement mozgalomból kinövő Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagzása a lehető legkomplexebb összetételű együttes volt. A tizenöt tag közül Hont Ferenc és Széll István nagypolgári, Arvay Erzsébet, Buday György, Baróti Dezső, Gáspár Zoltán, Kárász Judit, Ortutay Gyula, Radnóti Miklós, Reitzer Béla, Tolnai Gábor és Tomori Viola értelmiségi, hivatalnok, Balla Sándor és Berczeli Anzelm Károly iparosmunkás, Erdei Ferenc pedig parasztsaládból származott. Az agrársettlement-mozgalom kibontakozásának majd a Kollégium megalakulásának idején Balla, Buday, Erdei, Gáspár Zoltán, Reitzer és Széll jog, Baróti, Ortutay, Radnóti és Tolnai bölcsészeti tanulmányokat folytatott. Arvay és Tomori matematika-fizika szakos hallgató volt. Berczeli újságíróként, Hont színházi rendezőként, Kárász Judit pedig fotósként dolgozott. Ugyanakkor katolikus és református szálak is összefutottak a Kollégiumban: a mozgalom eredetileg a Bethlen Gábor Körhöz tartozott, de Sik Sándor révén a haladó katolikus körökkel is voltak kapcsolatai. A tarok kö-

zül többen jelentős irodalmi, művészeti és mozgalmászervezői tapasztalatokkal rendelkeztek, néhányan pedig baloldali munkásmozgalmi kapcsolatokkal is. Buday már 1924-ben elkezdte könyvillusztratori, grafikai tevékenységét, s mint a Bethlen Gábor Kör elnöke s az agrársettlement-mozgalom létrehozója a szegedi egyetemi ifjúsági mozgalmak egyik legnevezetesebb személyisége volt. Berczeli, Széll és Hont az 1920-as évek elején, József Attilával együtt avantgarde csoportosulást hozott létre. Hont ezt követően Párizsban, a haladó tömegszíniátszás apostola, Gemier mellett dolgozott. Hazatérése után bekapcsolódott a KMP irányítása alatt a huszas évek második felében kibontakozó munkás-kultúrmozgalomba, majd a szegedi színház rendezője lett. Berczelinek Radnótinak versei, verseskötetei jelentek meg. Radnóti Budapestben előbb az 1928 című folyóiratot szerkesztette, a következőkben pedig a szintén baloldali tendenciájú Kortárs szerkesztésében vett részt.

A kollégium tevékenysége három formában zajlott. A tagság vitaelőadásokat, kiállításokat, rendezett, kiadványokat, jeleneteket meg. Ez utóbbi közül a legkorábbiak a Szegedi Kis Kalendarium zsebnaptár külsejű, népdalok szövegét és kottáját, valamint Buday illusztrációt tartalmazó kötetek voltak. E sorozaton kívül 16 könyvet jelentettek meg: Buday két fiamet-szet könyvét, Berczeli drámáját, Tolnai Gábor, Tomori Viola, Baróti Dezső, Ortutay Gyula, Hont Ferenc, Reitzer Béla és Radnóti tanulmányköteteit, Radnóti két verses könyvét, Ortutay két néprajzi gyűjteményét.

A kiszállások majd a szegedi munkásmozgalmal, mégpedig az illegális kommunista mozgalom szegedi csoportjaival való közös munka során szerzett élményeik két irányba hatottak. „Eppen a haladó népi kultúra tette kötelességünké — írja Ortutay — hogy magyar történelmünk életében oly jelentős laikus kultúránk értékeit a tudományos kutatás anyagot, adatmentő módszerrel s a művész örök eszközeivel megmentjük az egyetemes magyar művelődés számára. „Mármost a parasztsággal majd a munkássággal való kapcsolatok szolidaritásá mélyült, az ellenforradalmi rendszerrel kapcsolatos megtartásuk pedig szembeszállással. Ez a kifelé egységes szembenállás belülről nézve heterogén elemeket tartalmazott: reformokat követelő polgári radikalizmust, anarchista lázadást, a munkásosztály vezető szerepének és az osztályharc szükségességének elismerését.

A Szegedi Fiatalok művészeti tevékenységét az 1930-as évek elején expresszionista és konstruktivista elemekből összeálló avantgarde stílus az öncélú művészettel való következetes szembefordulás, a népi és modern, az európai és a magyar szintézisére való törekvés jellemezte. Hasonló jellegű volt tudományos tevékenységük. Emberközpontú, szociológiával átszőtt, összefüggéseket kereső, gyakorlati, politikai tudomány létrehozására törekedtek.

A Kollégium közössége kezdetől fogva megkülönböztetett érdeklődéssel fordult a színházművészet felé. A két színházi szakember, Berczeli és Hont a haladó nyugati színházművészet eredményei alapján a tömeggel, a közönséggel való kapcsolat megteremtését, illetve a baloldali szellemben politizáló színház létrehozását tűzték ki célul. Legnagyobb gyakorlati vállalkozásuk a szegedi szabadtéri játékok megteremtése volt. 1933. augusztus 26-án zajlott le Madách Az ember tragédiája című művének be-

mutatója Hont rendezésében, Buday díszletei előtt. E nevezetes előadással kezdődött el a mű Dóm téri sikersorozata.

A Kollégium színházi mozgalma A színpad című folyóirat 1935-ben történő megindításával majd a Független Színpad mozgalomának létrehozásával országos jelentőségűvé szélesedett, s a népfrontmozgalom részévé vált. A politikai színház koncepciójának a tudomány területén a magyarságtudomány fogalomköre felelt meg. Az 1935-ben a Kollégium által megindított Magyarságtudomány című folyóirat a hungarológia, azaz a magyarsággal foglalkozó tudomány fórumává vált, s a németellenes szellemi honvédelem ügyét szolgálta.

1938 júniusában az egyre veszélyesebbé váló belpolitikai helyzet miatt szervezetiesleg feloszlott a Kollégium. De továbbra is a szellemi politikai élet küzdőterén maradt. Radnóti és Hont a KMP vezette kulturális munkában vett részt. Erdei, Ortutay, Tolnai és Reitzer a Márciusi Front balszárnyán tevékenykedett. Erdei az 1939-ben megalakuló Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője lett. Ortutay, Tolnai, Reitzer és Baróti részt vett a Kisgazdapárt „polgári tagozatának” megszervezésében. Gáspár Zoltán, József Attila halála után, a Szép Szó szerkesztője volt. Buday 1936-tól kezdődően többnyire külföldön tartózkodott. A világháború kitörése után Londonban maradt, s az 1940-es évek elején részt vett a londoni magyar antifasiszta emigráció munkájában.

Az ELTE BTK új TDK kiadványai

Quibus expedit universis, Bp. 1980.

A Középkori Magyar Történelmi Tanszék egy külső megjelenésére is impozáns kötetet adott ki az 1977-1979 közt íródott magyar történelmi, művelődéstörténelmi diákkori dolgozatokból.

Először néhány gondolat a 10 teljes tanulmányt és 6 rezümét tartalmazó kötet egészét illetően: Tudva azt, hogy a szerzők közül többen „profi” kutatókká váltak az elmúlt két év során — ami a tanulmányok jó színvonalát „visszafelé” is igazolja — feltétlenül ki kell emelni azt, hogy öröndetesen mentesek ezen írások a koncepciógyártás bűnétől, a publicisztika és szaktanulmány keverésétől. Valamennyi dolgozatíró a forrásokra támaszkodva, a szakirodalmat ismerve, mértéktartóan interpretálva tárgyát írt, és nem hiányzik az sem, hogy a témául választott részletet nagyobb összefüggésrendszerbe helyezték. Ha jól értettem Fráter Zoltán írását (A történelmi forrás magánélete) akkor azt kell mondanom: aggodalma a kötet kapcsán nem jogos; úgy látom, hogy a legtöbb szerző tisztában tartotta a „történelmi forrás magánéletét”.

E könyvismertetés keretében csak néhány dolgozatot emelnék ki, bár valamennyi érdemelne külön ismertetést is. Benkő Elek — aki ma a székelykeresztúri Múzeum munkatársa — két dolgozattal szerepel a kötetben a „Hetény Árpád-kori története” és „A nuársapáti udvarház és házak a középkorban” címmel írt két, a régészeti kutatások, a vonatkozó levéltári anyag, a forráskiadások és szakirodalom részletes ismeretéről tanuskodó dolgozat olyan szempontból is tanulságos, hogy miként lehet a választott résztemát mérséklettel, nem a legfontosabb kérdésként interpretálni. Palovics Lajos is két tanul-

mányt adott a kötetbe: „Szent Miklós patrocíniuma és településtörténete” és „Történelmi térkép, történelmi kartográfia” címmel. Az ő példája csak egyike annak a „jelenségnek”, hogy egy témán több kutató, hosszú ideig egymásról nem tudva dolgozik. Egy szegedi kutató több mint 10 éve a középkori monostorokra, templomokra, templomtitulusokra vonatkozó anyagot gyűjti, nagyszerű eredménnyel. Palovics jól ismeri a kérdés hazai és külföldi szakirodalmát, de a kéziratos illetve levéltári anyagra nem hivatkozik; — Szent Miklósról vonatkozó adatokat illetően: az említett kutató szerint — a dolgozatíró által felsoroltakon kívül még ennek ötszöröse ismert. A másik jó és tanulságos példa a kutatások összehangolatlanságára Fülöp Katalin és Molnár Agnes dolgozata: „Egyetemjárás és ellenreformáció” című dolgozatban Fülöp Katalin alapos, az egyetemjárásról kapcsolatos adatokat ismeretét bizonyító munkát végzett, de ezt a munkát (az egyetemi matrikuláció kicédulázását) itt Szegeden egy munkacsoporthoz vezeti: még nem kész a párbeszéd elkezdése. Molnár Agnes dolgozata egy olyan témát dolgoz fel, ami ugyancsak összehangolható a szegedi kutatásokkal — „A debreceni főiskolára 1590–1610 között beiratkozott hallgatók további sorsa” című „adattár-cikke” méltán tart igényt a szakma érdeklődésére.

Három, e kötetben csak rezüméjükkel szereplő dolgozat a Tudományos diákköri füzetek 5. (szerk.: Körödi Zsófia) Bp. 1980 című kötetben kapott helyet.

Kálniczky László „Hunyadi János hatalmának territorialis bázisa” címmel írt. Hunyadinak a hatalom megszervezésében alkalmazott módszereit vizsgáló tanulmányt, azzal a nem titkolt céllal, hogy a Hunyadi kapcsán kiemelt módszerek a hatalmi bázis-kutatásban általában is figyelembe veendők lesznek. Németh Gábor a felső-magyarországi ónművészek XVI–XVII. századi fejlődéséről, közélebről a kassai kannagyártó céhről írt dolgozata széleskörű levéltári munkára támaszkodik. A laikus, a felső-magyarországi művelődés, és művészettörténet iránt csak az olvasás színtien érdeklődő számára Kemény Lajos, Demkó Kálmán és Kerekes György munkái jelenthetik a „végső” forrást; e dolgozat, és a hozzá kapcsolódó adatgyűjtés a fentiek értékességét nem vitatva, de bőven egészíti ki a laikus olvasó és a szakember ismereteit is. Bessenyei József — ma az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa — „A Memoria Rerum szerkesztésének és keletkezésének problémái (A Verancsics-kéziratgyűjtemény, egy darabjának sorsa)” című dolgozata szerepel e kötetben. Tanulmányának egyik tanulsága az ő szavaival: „eddig többnyire csak koraközépkori kéziratok elemzésekor használt módszerek XVI. századi szövegek tanulmányozásakor is hathatósan segíthetik a történész munkáját.”

Ez a kötet összesen 9 dolgozatot tartalmaz. Az említetteken kívül egy latin és egy ógörög nyelvészeti problémát tárgyaló két fejlődéslelektani tárgykörű dolgozatot, s „csomagszöveg” két, magyar diákoktól nem akkori témaválasztású dolgozatot: a kaukázusi emberalakos fémpasztikáról és a XVII. századi japán városokról.

A kötetek talán egyetlen baja, de az nagy baj: nehezen hozzáférhetőek. Azt hiszem nemcsak az egyes kutatócsoportoknak, de az egyes diákköröknek is párbeszédet kellene folytatniuk — legalább a kiadványesere szintjén.

MONOK ISTVÁN

Evolúció

címmel a József Attila Tudományegyetem Herman Ottó Kollégiuma előadassorozatát indít, amely a körülöttünk levő világ fejlődésében való vizsgálatát öleli fel, beszámol a legújabb csillagászati, fizikai, földtani, kémiai és biológiai eredményekről. A tervezett előadások nagymértékben hozzájárulnak a természettudományos világkép kialakításához, s alkalmat teremtenek arra, hogy a JTK és a BTK hallgatói is képet kapjanak a természettudományok egy-egy területéről.

A diavetítésekkel kísért előadásokra és az azokat követő konzultációkra a Herman Ottó Kollégium (Szeged, Odesszaí krt. 50–52.) földszinti társalgójában kerül sor az alábbi időpontokban:

Március 10., 19 óra 30: A Föld kialakulása és szerkezeti fejlődése — ea.: dr. Szederkényi Tibor docens, JATE Földtani Tanszék.

Március 17., 19 óra 30: Az élet kialakulásának biokémiai alapjai — ea.: dr. Nemcsók János adjunktus, JATE Biokémiai Tanszék.

Március 24., 19 óra 30: Az élet fejlődése — ea.: dr. Szónoky Miklós adjunktus, JATE Földtani Tanszék.

Április 7., 19 óra 30: Az ember megjelenése a Földön — ea.: dr. Farkas Gyula tanszékvezető docens, JATE Embertani Tanszék.

A Herman Ottó Kollégium Kollégiumi Bizottsága

Vásárhelyi Antal kiállítása

A szegedi Ifjúsági Házban március 1-én nyílt meg Vásárhelyi Antal grafikusművész kiállítása, melyet Chikán Bálint nyitott meg. A tárlaton, az egykori

kolozsvári művész, 1979 óta Magyarországon készült alkotásai láthatók. A kiállítás március 21-ig tekinthető meg.

